

1 IANUARIE 1914. O INTUIȚIE NAȚIONALĂ DE INSPIRAȚIE PROVIDENȚIALĂ A EPISCOPULUI ELIE MIRON CRISTEA*

Prof. dr. Alexandru Porțeanu

ÎNCHINARE BINECUVÂNTATEI MEMORII A PERSONALITĂȚII ISTORICE A ARHIEPISCOPULUI ȘI MITROPOLITULUI NICOLAE CORNEANU ȘI BINEVENIRII I.P.P.S. ARHIEPISCOP ȘI MITROPOLIT IOAN SELEJAN

În Cuvântarea de la Te Deum-ul Anului Nou 1914, episcopul de Caransebeș Elie Miron Cristea – viitorul prim Patriarh al României întregite – îi încuraja pe românii din Banat și Transivania să-și păstreze „nădejdea spre mai bine, căci vom vedea în curând că se vor realiza așteptările ei. Sus inimile, căci ... nu peste mult ce e al nostru trebuie să ni se dea”. Aceste cuvinte de îndemn energetic la credința în împliniri apropiate puteau părea unora atunci ca aparținând împrejurării festive a Anului Nou. Acele cuvinte exprimau însă o premoniție efectivă, izvorâtă – am putea spune – din harul unei inspirații divine.

Ea provenea dintr-o stare de spirit mai largă, încă nedeslușită, marcată de impresii și aspecte contradictorii, între care satisfacția pentru ascensiunea recentă a Regatului României în relațiile internaționale, ca efect al Tratatului de la București din august 1913 – pe de o parte, raportată pe de altă parte la insatisfacția generală a impasului tratatelor politice ungaro-române începute în 1910,

* Această temă a fost prezentată în Plenara din 18 iulie 2014 a “Zilelor Miron Cristea” de la Toplița și apoi la Simpozionul “Buzăul Ardelean în inima pământului românesc” (Întorsura Buzăului, 6.sept 2014, la o propunere ad-hoc, în afara temei din program). Lucrarea este publicată sub titlul “Românii din Trasilvania în primăvara și vara anului 1914. O interesantă premoniție a Episcopului Elie Miron Cristea” în SANGIDAVA 2(VIII) Serie nouă. Toplița, 2014, p.82-86; în formă revăzută, sub titlul “O semnificativă intuiție politică românească din 1914 privind Trasilvania”, în ACADEMICA, anul XXIV, nr.8-9 (286-287), august-septembrie 2014, p.68-71. După publicarea comunicării de la Toplița, autorul a primit pentru activitatea sa în sprijinul păstrării identității de credință și de neam a românilor din Harghita și Covasna, Distincția Onorifică Crucea Munților a Episcopiei Ortodoxe, semnată și înmănată de I.P.S.S. Ioan “Arhiepiscopul Munților”, însoțită de Cuvântul Arhieresc care a subliniat revelația temei.

continuate și tergiversate excesiv, încă nefinalizate nici chiar la începutul anului 1914, devenite deadreptul agasante, ajunse subiect de anecdote picante.

Evaluarea corectă, realistă, a acelei semnificative exprimări oratorice a episcopului Elie Miron Cristea de la 1 ianuarie 1914 nu poate face abstracție de condițiile restrictive ale manifestărilor publice impuse atunci unui “Episcop român în țară sub ocupație străină” (titlul volumelor publicate după 1918, cuprinzând opera pastorală a Arhiepiscopului).

Acum, după peste un secol, la începutul unui nou Mileniu creștin, ne putem apleca atenția asupra inspirației, motivării și semnificației percepției pertinente a sensului profund al evenimentelor, așa cum se înfățișau ele în conștiința unor contemporani.

Examinarea științifică obiectivă a unor intuiții politice semnificative din trecut face parte nu numai din istoria politică a acelei epoci ci, într-un plan mai larg, din însăși istoria culturală și spirituală a unei societăți sau țări, din gândirea politică, din gândirea istorică a unei epoci.

În cazul de față ne putem pune întrebarea firească dacă premoniția, presimțirea sau chiar proorocirea exprimată atunci de Elie Miron Cristea avea suficiente temeuri în realitatea social-politică a timpului ? Noi credem că da.

Un asemenea exercițiu intelectual nu poate fi considerat ca o tentativă de istorie contrafactuală (“ce ar fi fost dacă ar fi fost ceea ce nu a fost?”) care privește din prezentul actual spre trecut încercând ipoteze subiective ce riscă să se îndepărteze de realitate, deoarece intuiția înaintașilor privește din prezentul lor către viitorul pe care îl pot modela activ. Intuiția este definită ca o capacitate a conștiinței de a descoperi pe cale rațională, în mod spontan, esența, sensul unei probleme, al unui lucru. Ea poate avea în unele cazuri valoare de revelație, cu trimiteri către sferele infinitului absolut.

Primul semnal al acestor temeuri s-a produs după numai o lună și jumătate de la proorocirea exprimată de Episcopul Elie Miron Cristea. La 17 februarie 1914 se producea ruperea curajoasă de către partea română a mult prea îndelungatelor și exasperantelor tratative politice ungaro-române. Acest moment putea însemna apropierea sfârșitului hegemoniei maghiare asupra majorității românești a Transilvaniei. Ruperea neașteptată a tratativilor putea prevesti inclusiv evenimente sau chiar hotărâri mult mai importante decât ar fi putut părea la prima vedere. Se poate pune întrebarea aproape retorică: ce anume mai putea fi de așteptat după ruperea tratativilor ? Acest fapt dovedea că fuseseră aproape epuizate majoritatea posibilităților de identificare a unei soluții minimal acceptabile pentru români, și – eventual – maximal suportabilă de către partea ungară. Evoluția situației generale în direcția unui vid politic era absolut imposibilă și – oricum – deosebit de hazardată, chiar periculoasă în cel mai înalt grad, pentru ambele părți. Ruperea tratativilor de către partea română nu putea avea o altă consecință, nu putea urma un alt curs decât acela al apropierii obiectivului suprem al eliberării naționale.

În primăvara anului 1914, pregătirea istorică a îmfăptuirii obiectivului suprem era încheiată în liniile ei principale, dar pregătirea acțiunii politice directe în acest scop era încă în curs de elaborare. Era încă în faza de prudentă pregătire și reorientare politicii externe a Regatului României, către alianța cu Puterile Antantei.

Capacitatea de autodeterminare a națiunii se apropia treptat de cotele cele mai înalte, care reclamau în mod evident acțiunea directă dar, la începutul verii anului 1914 a lipsit destul de puțin ca acest mers ascendent al mișcării naționale române de eliberare să producă “explozia” politică finală.

Al doilea semnal relevant al acestui curs al evenimentelor, a urmat curând. Conducerea Partidului Național Român a convocat pentru data de 6 mai 1914, la Dej, o importantă reuniune pentru “stabilirea unui program de acțiuni politice în apărarea și revendicarea drepturilor noastre”. După programele politice fundamentale ale P.N.R. din 1881 și 1905, programul preconizat în 1914 întrunea suficiente premise ce-l puteau îndreptăți a deveni programul final decisiv, de importanță istorică majoră, al Partidului Național Român și al întregii națiuni române. Elaborarea lui nu a putut fi concretizată, deoarece la reuniune nu a putut participa, din motive de “îndelungată suferință”, tocmai Președintele Partidului, Gheorghe Pop de Băsești.

Alte semnale similare (întruniri publice, exprimări politice, elaborarea unor idei programatice și altele) indicau aceeași direcție ascendentă, încă nu decisivă, a evenimentelor.

Cu toate semnalele încurajatoare de felul celor sesizate, atmosfera încărcată de apropierea izbucnirii războiului limita și ea în mod considerabil o inițiativă politică majoră, radicală.

Aceste semnale intuitive din primăvara anului 1914, au fost sesizate în istoriografia română pentru prima oară abia în anul 1943, de către remarcabilul istoric Silviu Dragomir, în studiul său dedicat primului sfert de secol de la Unirea Transilvaniei, marcat însă profund de tragedia sfâșierii teritoriale din 1940. Probabil că din această cauză, autorul a exprimat o anumită tendință de supraevaluare a faptelor din 1914, într-o referire la desfășurarea lor.

Continuarea și analiza istorică a acestor intuiții privitoare la situația din 1914 nu era posibilă prea curând. Situația în care se afla România în timpul celui de al II-lea război mondial și apoi în primele decenii ale regimului dicatoriei comuniste nu a permis dezvoltarea necesară și corespunzătoare a istoriografiei Marii Uniri, începută în 1968.

Abia în 1985, în volumul *Unitatea națională a românilor în epoca modernă (1821-1918)*, am reușit să dezvolt pentru prima oară ideea intuită de înaintași în 1914. Deși această contribuție a fost distinsă cu Premiul Academiei Române, limitările impuse ale epocii comuniste privitoare la istoria noastră politică au făcut ca semnalarea intuiției din 1914 să treacă neobservată.

Centenarul evenimentelor declașării primului război mondial a condus în anul 2014 la reluarea acestor preocupări ale autorului. Ele evidențiază concluzia că evoluția evenimentelor din primăvara anului 1914, îndeosebi după ruperea tratatelor politice ungaro-române, constituia un indiciu important al înaintării spre un orizont nou, spre unica soluție posibilă românilor, adică spre eliberarea națională prin propriile lor puteri. De altfel, printr-o analogie oricât de relativă, declanșarea evenimentelor decisive din noiembrie 1918 s-a produs tot după ruperea tratatelor româno-ungare (din 13-15 noiembrie 1918 de la Arad). Pare destul de probabil că forma în care s-ar fi putut produce un eveniment de asemenea amploare în 1914 ar fi fost diferită de cea care s-a realizat în 1918. Fapt este că până la sfârșitul lunii iunie 1914 nu s-au putut produce asemenea evenimente majore.

Glonțul atentatului de la Sarajevo din 28 iunie 1914 care a curmat viața arhiducelui moștenitor Franz Ferdinand și a soției sale, provocând dezlănțuirea primului război mondial, a spulberat brusc și în modul cel mai dur toate aspirațiile de eliberare națională și pe cele social-politice democratice din cuprinsul întregului imperiu habsburgic dualist. Tributul greu și tragic al suferințelor românilor din Transilvania, ale întregului popor român, provocate de război, a reprezentat etapa finală a istoriei luptei de eliberare, pentru Unire, prefigurată încă din prima parte a anului 1914.

Intuiția politică de inspirație superioară examinată în cele de mai sus, nu avea șanse reale de înfăptuire pe termen scurt, până în vara anului 1914, nu era plauzibilă imediat. Ea avea însă anumite șanse istorice, putând deveni o ipoteză de acțiune pe termen mediu în perioada următoare, până aproximativ în primăvara anului 1915, dar în situația menținerii păcii internaționale și a unor indicii de diminuare a rezistenței statului ungar. Nerealizarea ei imediată nu s-a datorat unor limite proprii ale mișcării naționale române, ci – în mod decisiv – izbucnirii războiului, care a amânat-o.

Înfăptuirea Marii Uniri la sfârșitul primului război mondial a validat ipoteza termenului mediu, care rezultă din analiza istoriografică.

Analizarea atentă, critic-constructivă, cu discernământul necesar, a unei asemenea intuiții istorice relevante, de inspirație superioară, poate contribui la aprofundarea cunoașterii istorice, a înțelegerii complexității sale.

Reintorcându-ne la “proorocirea” rostită la 1 ianuarie 1914 de Elie Miron Cristea, se cuvine a-i sublinia valoarea spirituală și națională a orizonturilor atât de înălțătoare, ce urmau să se deschidă generos pentru întregul popor român, exprimată prin intuiția inspirată de harul marelui Arhiepiscop.